

Коваленко І.І.

Запорізького національного університету

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті досліджено теоретико-методологічний зміст поняття «соціальна відповідальність». Наголошено на тому, що, згідно зі ст. 1 Конституції України, Україна є демократичною, соціальною, правовою державою. Конституція України визнає людину, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю та наголошує, що права і свободи людини і їх гарантії визначають зміст й спрямованість діяльності держави.

Зазначено, що актуальність дослідження зумовлена тим фактом, що розвиток сучасної держави неможливий без відповідного забезпечення державою соціальних гарантій, які забезпечуватимуть належний рівень життя населення. До того ж в останні роки в Україні спостерігається значний рівень соціальної напруги, що спровоковано війною, економічними складнощами, відсутність стабільності в державі, збільшення пенсійного віку тощо. Ці проблеми потребують прийняття ефективних нагальних мір, і, в першу чергу, у сфері соціального захисту населення.

Політика нашої держави має бути спрямована на соціальний захист та соціальне забезпечення громадян, що передбачає і соціальну відповідальність держави. Однак на практиці вказані конституційні приписи втілюються, поки що, недостатньо, адже навіть такі поняття, як «соціальна держава» й «соціальна відповідальність» не знайшли широкого застосування у національних нормативно-правових та політичних документах. Держава відповідає перед громадянами, суспільством, бізнесом, зокрема і в частині зовнішньої політики. Це стосується і питань соціального захисту населення, зокрема проблем соціального захисту: тимчасово переміщених осіб, ветеранів війни та їх сімей, діючих військовослужбовців, осіб з інвалідністю.

Зроблено висновки про те, що вирішення проблем, пов'язаних з підвищенням ефективності соціального захисту населення, а, відповідно і соціальної відповідальності держави, потребує комплексного підходу, який передбачав би: підвищення ефективності протидії корупції; збільшення фінансування соціальних сфер; ефективний перерозподіл ресурсів; комплексні реформи у цій сфері; спрямування дій на забезпечення міжнародної підтримки.

Ключові слова: соціальна держава, правова держава, державне управління, соціальна відповідальність, соціальний захист, права людини, права громадянина, суспільство.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 1 Конституції України – Україна є демократичною, соціальною, правовою державою [1].

Демократична держава – це держава, яка заснована на народовладді, що здійснюється шляхом забезпечення прав громадян, а також їх рівної участі у формуванні державної влади та контролем за її діяльністю.

Соціальна держава – правова, демократична, високорозвинена держава в якій людина (її життя, здоров'я, права тощо) визнається найвищою соціальною цінністю. Забезпечуються права й свободи людини та громадянина, гідні умови життя, безпека, добробут, вільний розвиток особистості, вільне волевиявлення, самореалізація творчого та трудового потенціалу завдяки ідеологічній і політичній багатоманітності, соціальної

спрямованості політики й економіки заснованої на принципах громадянського суспільства, рівності, соціальної справедливості, солідарності і відповідальності.

Так, Конституція України визнає людину, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю та наголошує, що права і свободи людини і їх гарантії визначають зміст й спрямованість діяльності держави. Крім того, Основний Закон закріплює комплекс специфічних прав людини та громадянина, а також соціальних гарантій, зокрема: право на соціальний захист (ст. 46); право на житло (ст. 47); право на достатній рівень життя (ст. 48); право на медичну допомогу (ст. 49). право дітей, позбавлених батьківського піклування на утримання їх державою (ст. 52); право на освіту (ст. 53) тощо [1]. Тобто

політика України має бути спрямована на соціальний захист та соціальне забезпечення громадян, що передбачає і соціальну відповідальність держави. Однак на практиці вказані конституційні приписи втілюються, поки що, недостатньо, адже навіть такі поняття, як «соціальна держава» й «соціальна відповідальність» не знайшли широкого застосування у національних нормативно-правових та політичних документах. Зазначене свідчить про недооцінку важливості соціальної відповідальності держави, зокрема і у сфері соціального захисту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми щодо соціальної відповідальності держави висвітлювалися у дослідженнях Л. Білецької, Ю. Бисага, В. Гришука, Л. Грядунової, О. Золотарьової, Л. Каленіченко, М. Козюбри, А. Колота, А. Кравченка, В. Лебедевої, Є. Мануйлова, Н. Оніщенко, А. Плахотного, П. Рабіновича, І. Савченка, Н. Ткаченка, Р. Хачатурова, Р. Ягутян та інших. Науковці зосереджували свою увагу на загальнотеоретичному правовому визначенні поняття та сутності соціальної відповідальності держави, її ознаках, формах та видах.

На сьогодні спостерігається підвищення наукового інтересу до проблем соціальної відповідальності, однак більшість дослідників розглядають цю проблематику окремо на кожному рівні (соціальна відповідальність людини, держави, суспільства, корпоративна соціальна відповідальність тощо). При цьому в більшості публікацій основний упор робиться на теоретико-прикладні аспекти соціальної відповідальності бізнесу. Значно рідше зустрічаються дослідження, в яких суб'єктом соціальної відповідальності розглядається держава. Незважаючи на досить широке коло розглядуваних теоретичних і практичних питань в досліджуваній сфері, залишаються актуальними проблеми, пов'язані з її теоретичними основами, зокрема і щодо розкриття сутності, змісту, функцій і рівнів соціального захисту й соціального забезпечення населення.

Мета статті. Дослідження поняття, сутності та принципів соціальної відповідальності держави у сфері соціального захисту населення, а також її значимості в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Поняття «соціальна відповідальність», у сучасному розумінні, було сформоване протягом певного часу завдяки різним історичними передумовами. Більшість дослідників пов'язують зародження соціальної відповідальності зі швидкими темпами росту промисловості, особливо у 50-х роках XX століття.

Також позитивним чинником зародження та розвитку програм соціальної відповідальності стало, свого часу, розширення обізнаності громадськості в питаннях екологічної безпеки, етичних питань господарювання, виникнення активістських рухів, діяльність яких була спрямована на захист довкілля, феміністського руху тощо [2, с. 44].

Науковці вирізняють, в історичному аспекті, три етапи формування соціальної відповідальності у світі, як умови стійкого розвитку суспільства та основ функціонування бізнесу:

1) Зародження соціальної відповідальності (кінець 60-х – середина 70-х років XX століття). Даний етап визначався поширенням благодійності у діяльності компаній. Промислові та торговельні підприємства у процесі своєї діяльності, окрім безпосереднього дотримання законів та гарантій якості товарів і послуг, добровільно брали на себе додаткові зобов'язання перед суспільством задля поліпшення якості життя людей [3, с. 5].

2) Становлення стратегічної філантропії (кінець 70-х – початок 80-х років XX століття). Як одну з причин виникнення даного етапу можна назвати техногенну катастрофу, а саме – виток нафти у 1989 р. в компанії Exxon Valdez. Ситуація, що виникла поставила під сумнів благодійну діяльність цього підприємства, керівництво якого не прагнуло ліквідувати наслідки катастрофи та відшкодовувати завдані збитки. В той же час, соціальна активність суспільства щодо цієї проблеми змогла змінити вимоги до діяльності промислових корпорацій, яка, від тепер, мала бути спрямована, преш за все, не на усунення негативних наслідків, а на їх попередження [2, с. 45].

3) Розвиток концепції соціальних інвестицій (кінець 1980-х років). В цей період у світі починають активно виникати різнопланові доброчинні корпоративні фундації, призначення яких полягало не тільки у філантропічних ініціативах. Також комерційні підрозділи корпорацій повинні були підтримувати технічну допомогу, маркетингові знання, залучати працівників до волонтерської роботи тощо [4, с. 9].

Однак, на сьогодні, категорія «соціальна відповідальність» не є остаточно визначеною. Більшість попередніх етапів її розвитку носили характер суспільної або корпоративної соціальної відповідальності, коли, як зазначає М. Дейч: «... основою соціальної відповідальності громадянського суспільства є відповідальність кожного соціального суб'єкта суспільних відносин, кожної окремої людини за свої дії» [5, с. 219], в той час як корпоративна соціальна відповідальність припус-

кає певний рівень добровільної участі корпорації у вирішенні соціальних проблем, тобто діяльність поза визначені законодавством квоти або рамки [6, с. 17]. Разом з тим соціальною відповідальністю людини визнається її відповідальність за свої дії перед суспільством та собою. Вона виникає у зв'язку з тим, що людина живе в суспільстві і зобов'язана виконувати вимоги, які суспільство висуває до неї. Соціальна відповідальність особи виникає тільки при умові соціальної взаємодії. Тобто вона є активною складовою життєдіяльності людини. Може бути соціальна відповідальність особи стосовно: самої себе; іншої людини; своїх батьків, дітей чи близьких; соціальної групи; громади; а також: відповідальність перед суспільством та перед людством [7, с. 25]. Соціально відповідальна поведінка особи передбачає усвідомлення та виконання людиною всієї повноти вимог, які пред'являються до неї суспільством, державою та оточуючими [8]. Тож, під соціальною відповідальністю слід, скоріше, розуміти необхідність суб'єкта відповідати за порушення соціальних норм.

Дослідження поняття «соціальна відповідальність» здійснюється на перетині різних суспільних наук, що залишає певний відбиток. Так, вивчаючи цей феномен, науковці у сфері економіки основну увагу приділяють дослідженню корпоративної соціальної відповідальності (відповідальності бізнесу), соціологи вивчають проблеми соціальної відповідальності особистості, а політологи – соціальну відповідальність держави [7, с. 6]. А в теорії державного управління вирізняють, найчастіше, соціальну відповідальність: людини, держави та суспільства. Тож, якщо розглядати зміст соціальної відповідальності в широкому сенсі, тобто як «відповідальність» взагалі, то це буде означати, що, по-перше – будь-яка особа має відповідати за свої дії перед собою, соціумом та державою (відповідальність людини). По-друге – соціальна відповідальність суспільства формується на засадах особистості, а також полягає в здійсненні всебічного громадського контролю за належним виконанням державою своєї соціальної функції [9, с. 116]. Категорії «особистість» і «суспільство» є взаємозалежними, взаємодіючими та взаємодоповнюючими сторонами. Не може бути особистості без суспільства, не існує суспільства без особистості. По-третє, як зазначає М. Рудакевич, – будь-яке підприємство та організація (колективна соціальна відповідальність) і, насамперед, влада зобов'язані давати відповіді на запити соціуму, в якому вони функціонують, а також усім, кого

стосуються їх діяльність. Будь-яка суспільна діяльність (державна, підприємницька, громадська тощо) має розглядатися в широкому соціальному контексті як діяльність, в процесі якої особи добровільно об'єднуються для певної взаємодії задля взаємної вигоди: виробництва, обміну товарами та послугами [10, с. 15]. Тобто кожна форма соціальної відповідальності тісно пов'язані одна з одною. Також, дехто з науковців виділяє таке поняття як «глобальна соціальна відповідальність», яка полягає в усвідомленні людством потреб збереження людської цивілізації та природних ресурсів [9, с. 115].

Основним суб'єктом соціальної відповідальності є держава, оскільки вона створюється з метою захисту прав та інтересів громадян, які в ній проживають, окремих фізичних та юридичних осіб, а також з метою регуляції суспільних відносин за допомогою права (законодавства). Модель взаємодії суб'єктів соціальної відповідальності можна представити наступним чином, рис. 1.

Соціальна відповідальність держави має базуватись на визначенні та конкретизації обов'язків як самої держави так і її інститутів щодо ухвалення та виконання законів, нормативних і правових документів, які спрямовані на забезпечення збереження та ефективного використання всіх ресурсів, а також додержання й реалізацію державних соціальних гарантій і державних соціальних стандартів [9, с. 117].

На думку І. Білої соціальна відповідальність держави означає: «розроблення та реалізацію внутрішньої та зовнішньої політики, яка б враховувала інтереси всіх соціально-економічних груп суспільства; створення соціально орієнтованої структури економіки; досягнення пріоритетних національних інтересів і стратегічних цілей розвитку держави; виконання міжнародних домовленостей, обов'язків та договорів; надання пріоритету в державній політиці необхідності досягнення соціальних цілей (формування соціальної справедливості, гідних умов життя та всебічних можливостей розвитку людини, соціальної захищеності, рівних можливостей для самореалізації особистості, фінансування різноманітних соціальних програм)» [11, с. 12]. Тобто держава відповідає перед громадянами, суспільством, бізнесом, зокрема і в частині зовнішньої політики. Крім інших сфер, держава має відповідати за соціальний захист населення, особливо у сучасних реаліях – в умовах агресивної війни російської федерації проти України. Це стосується, зокрема,

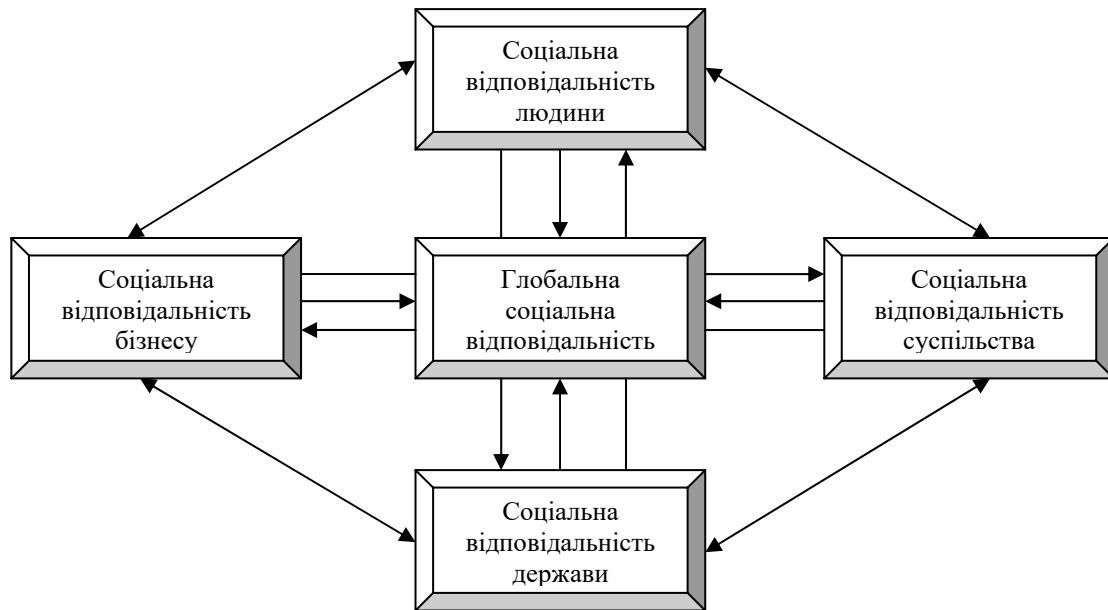

Рис. 1. Модель взаємодії суб'єктів соціальної відповідальності

і проблем соціального захисту тимчасово переміщених осіб, ветеранів війни та їх сімей, діючих військовослужбовців, осіб з інвалідністю тощо.

Розвиток сучасної держави неможливий без відповідного забезпечення державою соціальних гарантій і стандартів, які забезпечуватимуть належний рівень життя населення, а також охоронятимуть прав та свободи людини і громадянина.

Встановлені в Україні державні соціальні стандарти та гарантії можна представити наступним чином, табл. 1, 2, 3, 4.

Допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам відповідно до постанови КМУ від 20.03.2022 р., № 332. З 01.05.2022 допомога надається внутрішньо переміщеним особам, які перемістилися з території територіальних громад, що

Таблиця 1

Державні соціальні стандарти та гарантії

	2023 рік		2024 рік
	з 1 січня	з 1 березня	з 1 січня
Прожитковий мінімум (ПМ) в розрахунку на місяць на одну особу	2589		2920
для дітей віком до 6 років	2272		2563
для дітей віком від 6 до 18 років	2833		3196
для працездатних осіб	2684		3028
для осіб, які втратили працездатність	2093		2361
Мінімальна заробітна плата	6700		7100
(у % до ПМ для працездатних осіб)	249,6		234,5
Мінімальна пенсія	2093		2093
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100,0		88,6
Мінімальна пенсія для осіб, які мають повний страховий стаж (30/35 років) віком від 65 років	2680	3120	3120
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	128,0	149,1	132,1
віком від 60 до 65 років	2300	2760	2760
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	109,9	131,9	116,9
Мінімальна пенсія для осіб, які мають страховий стаж 20/25 років віком від 75 років	2500	3000	3000
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	119,4	143,3	127,1
від 80 років	2600	3120	3120
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	124,2	149,1	132,1

Джерело: побудовано на підставі [12]

Таблиця 2

Допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам

Державна соціальна допомога	2023 рік	2024 рік
Для осіб з інвалідністю та дітей	3000	3000
Для інших осіб	2000	2000

Джерело: побудовано на підставі [12]

розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), а також внутрішньо переміщеним особам, у яких житло зруйноване

або непридатне для проживання внаслідок пошкодження і які подали заявку на відшкодування відповідних втрат, зокрема через Єдиний державний вебпортал електронних послуг).

Таблиця 3

Додаткові види державної підтримки сімей

Державна соціальна допомога	2023 рік	2024 рік
Допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях (відповідно до постанови КМУ від 13.03.2019 № 250 надається одному з батьків на третю і кожну наступну дитину до досягнення дитиною 6-річного віку)	2100	2100
(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)	92,4	81,9
Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме (постанова КМУ від 22.02.2006 № 189) (максимальний розмір):	1136,00	1281,50
для дітей віком: до 6 років		
(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)	50	50
від 6 до 18 років	1416,50	1598,00
(у % до ПМ для дітей віком від 6 до 18 років)	50	50
Щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, на догляд за нею (постанова КМУ від 02.08.2000 №1192) (максимальний розмір):	2589	2920
(у % до ПМ на одну особу)	100	100

Джерело: побудовано на підставі [12]

Таблиця 4

Державна соціальна допомога особам, які мають інвалідність

Державна соціальна допомога	2023 рік	2024 рік
Особам з інвалідністю I групи, жінкам, яким присвоєно звання «Мати-героїня»	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
На одну дитину померлого годувальника	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
На двох дітей померлого годувальника	2511,6	2833,2
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	120	120
На трьох і більше дітей померлого годувальника	3140	3542
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	150	150
Особам з інвалідністю II групи	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
Особам з інвалідністю III групи	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
Священнослужителям, церковнослужителям та особам, які протягом не менше 10 років до введення в дію ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» займали виборні або за призначенням посади у релігійних організаціях	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
Особам, які досягли віку, встановленого Законом	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100

Джерело: побудовано на підставі [12]

Тож, можна зазначити, що державні соціальні гарантії представляють собою встановлені на законодавчому рівні мінімальні розміри: доходів громадян; оплати праці; соціальної допомоги; пенсійного забезпечення; інших видів соціальних виплат, що забезпечують рівень життя особи не нижчий від прожиткового мінімуму. При цьому забезпечення державних соціальних гарантії для населення можливе двома способами: а) держава самостійно здійснює перерозподіл національних багатств шляхом фінансування соціальних програм; б) держава надає населенню можливість забезпечити себе коштами на випадок хвороби, пенсією, а також надає право вибору тієї або іншої соціальної послуги. Звісно, встановлені на сьогодні розміри соціальної допомоги потребують підвищення, особливо враховуючи збільшення інфляції на 50% порівняно з періодом до 24.02.2022 р.

Однією з найбільш вдалих визначень поняття «соціальний захист», на наше переконання, є наступне: соціальний захист – це «комплекс економічних, правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення основних соціальних прав громадянина в державі та пов'язаних із мінімізацією впливу чинників, що знижують якість життя населення. Соціальний захист охоплює весь комплекс відносин, сутнісних зв'язків та інтересів різних соціальних суб'єктів, суспільних організацій і держави, спрямований на підтримання соціального добробуту людини в конкретних економічних умовах» [13]. Тож категорія «соціальний захист» є значно ширшою за категорію «соціальні гарантії».

В Україні існують такі форми соціального захисту населення: Державна допомога сім'ям з дітьми; Прожитковий мінімум та середньомісячний сукупний дохід сім'ї; Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; Допомога при народженні дитини; Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; Допомога на дітей одиноким матерям; Допомога у разі усиновлення дитини; Допомога особі, яка доглядає за хворою дитиною; Допомога на дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме; Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям; Державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю; Державна соціальна допомога на догляд; Державна соціальна допомога особам

з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; Щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I або II групи внаслідок психічного розладу; Одноразова компенсація особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, постраждалим внаслідок дії вибухонебезпечних предметів; Щорічна допомога на оздоровлення особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, постраждалим внаслідок дії вибухонебезпечних предметів; Соціальний захист багатодітних сімей; Звання Герой України; Почесне звання «Заслужений донор України»; Соціальний захист ветеранів праці та громадян похилого віку; Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Допомога на поховання; Послуга з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня»; Соціальні послуги; Пільги на оплату житлово-комунальних послуг; Пільги на проїзд у громадському транспорті; Пільги на безоплатний або пільговий відпуск лікарських засобів; Забезпечення засобами реабілітації [14].

Вітчизняне законодавство у сфері соціального захисту включає наступні Закони України: Про прожитковий мінімум; Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття; Про пенсійне забезпечення; Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії; Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні; Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей; Про соціальний захист дітей війни; Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; Про державну допомогу сім'ям з дітьми; Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю; Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям; Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту; Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні; Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей; Про соціальні послуги; Про пенсії за особливі заслуги перед Україною; Про реабілітацію жертв репресій комуністич-

ного тоталітарного режиму 1917–1991 р.р.; Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою; Про гарантії держави щодо виконання судових рішень; Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям; Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми; Про затвердження порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд; Про підвищення рівня соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Про затвердження Порядку підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній; Про затвердження Порядку погашення заборгованості за рішеннями суду, виконання яких гарантується державою; Питання погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду; Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями; Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні та інші засоби реабілітації, переліків таких засобів; Про затвердження порядку призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги; Деякі питання державної допомоги окремим категоріям громадян; Про затвердження порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення (крім м. Києва) рад; Про затвердження порядку виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян; Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету для виконання програм, пов'язаних із соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Деякі питання санаторно-курортного лікування та відпочинку громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Про встановлення розміру грошової допомоги для компенсації вартості путівок санаторно-курортним закладам і закладам оздоровлення та відпочинку у 2017 році; Про спрощення порядку надання

населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива; Деякі питання використання коштів державного бюджету для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення; Про виплату одноразової винагороди жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Матері-героїня», та одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми; Про затвердження Порядку надання державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; Про встановлення середньої вартості санаторно-курортної путівки для виплати грошової компенсації замість санаторно-курортної путівки та вартості самостійного санаторно-курортного лікування; Про затвердження форм документів щодо забезпечення структурними підрозділами з питань соціального захисту населення санаторно-курортним лікуванням осіб пільгових категорій [15].

В свою чергу соціальна відповідальність держави передбачає розподіл соціальної відповідальності між різними рівнями державної влади та місцевого самоврядування, що здійснюється згідно з національним законодавством.

Певною мірою відтворюють соціальну відповідальність держави такі її функції: виконання державою міжнародних обов'язків; досягнення пріоритетних стратегічних цілей розвитку держави та основних національних інтересів; формування гідних умов життя людини і перспектив її розвитку та інше. Як наголошують О. Охріменко та Т. Іванова: «утвердження принципів соціальної відповідальності у системі державного управління нерозривно пов'язане з формуванням соціальної держави» [16, с. 23]. Соціальна правова держава – основа соціальної справедливості. Така держава поєднує у собі не тільки повноту суспільних інтересів, забезпечення рівних прав і свобод людини та громадянина, але й базується на фундаментах соціальної відповідальності за добробут й розвиток країни всіх членів суспільства. Тобто соціальна відповідальність держави тісно переплітається з соціальною відповідальністю суспільства. Державні органи: 1) несуть відповідальність за реалізацію розроблених ними соціальних програм; 2) мають забезпечувати ефективне функ-

ціонування галузей соціальної інфраструктури, зокрема таких як охорона здоров'я, культура, освіта, наука тощо); 3) контролюють дотримання державних соціальних стандартів; 4) контролюють витрати бюджетних коштів, призначених для забезпечення соціальних потреб; 5) виконують інші функції соціального характеру, що передбачені законодавством, договорами або угодами з соціальними партнерами [17].

На сьогодні найбільш проблематичним є питання соціальної відповідальності держави у сфері забезпечення осіб, які особливо потребують соціального захисту (тимчасово переміщені особи, ветерани війни та члени їх родин, діючі військовослужбовці, особи з інвалідністю). Як зазначає В. Бойченко допомога людям, які постраждали від військових дій – це, в першу чергу, є соціальною відповідальністю держави [18]. Звісно, ситуація ускладнюється у зв'язку з тим, що, зазвичай система забезпечення стійкості соціальної безпеки людини в державі обумовлюється внутрішніми чинниками. Однак, за умов військового конфлікту система соціальної безпеки в Україні визначається перевагою зовнішніх факторів над внутрішніми. Війна справляє суттєвий вплив на систему соціального забезпечення в Україні, оскільки вона призвела до ускладнення економічної діяльності держави, зменшення національного доходу та податкових надходжень. Підвищеної уваги та підтримки потребують ветерани. Зокрема це отримання пенсій, медичне обслуговування, реабілітація, фінансова допомога їх сім'ям тощо. Зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, які потребують фінансової підтримки, житла, медичної допомоги (часто – допомоги психолога) та інших соціальних послуг. В той же час через руйнування кількість доступного житла та установ отримання соціальних послуг зменшується. Тимчасове житло, що надається державою часто не відповідає елементарним вимогам комфортного проживання людини. Наразі соціальна інфраструктура держави зазнала значного пошкодження, зокрема і медичні установи, що ускладнює отримання населенням соціальної допомоги. Крім того, через високий рівень інфляції розмір допомоги тимчасово переміщеним особам втрачає свою актуальність. Також значно

ускладнюється отримання освітніх послуг, особливо у прифронтових містах, через неможливість надання освітніми установами безпечних умов навчання. Не останню роль відіграє проблема, пов'язана з підвищеним рівнем корупційних дій з боку службових осіб у всіх сферах влади, протидія якій має стати пріоритетним напрямком державної політики. Все зазначене свідчить про суттєве зниження ефективності соціального забезпечення в Україні та рівня соціальної відповідальності держави.

Висновки: Підсумовуючи, зазначимо, що інститути соціального захисту та соціального забезпечення в державі відіграють основну роль у гарантуванні добробуту її населення. Система соціального захисту та соціальної відповідальності держави залежать від спрямування політики останньої, оскільки така політика: регулює соціальні відносини у суспільстві; здійснює розподіл й перерозподіл доходів населення; створює систему соціального захисту; формує довіру громадян до державної влади; забезпечує соціальні гарантії; стимулює розвиток елементів соціальної інфраструктури та інше. Від стану соціальної сфери, ефективності проведеної державою політики в сфері соціального захисту та підтримки громадян залежить загальна стабільність суспільства, його розвиток та, в якійсь мірі, національна безпека.

Війна в Україні суттєво ускладнила процес соціальної відповідальності держави перед суспільством та кожним окремим громадянином. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, який передбачав би: підвищення ефективності протидії корупції; збільшення фінансування соціальних сфер; ефективний перерозподіл ресурсів; комплексні реформи у цій сфері; спрямування дій на забезпечення міжнародної підтримки.

Основний зміст соціального захисту населення та соціальної допомоги полягає в їх доступності людям, які перебувають у складному становищі. З цієї причини надання соціальних послуг, особливо в умовах воєнного стану, має бути: чітко врегульоване на законодавчому рівні; здійснюватися відповідно до чинного законодавства; бути, певною мірою, гнучким та адаптивним до сучасних реалій.

Список літератури:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/> konstituciya-ukrayini-rozdil-ii
2. Калинець К. С. Теоретико-методологічні основи розуміння соціальної відповідальності. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Випуск 2 (118). С. 43–47.

3. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів. *Економічна теорія*. 2013. № 4. С. 5–26.
4. Корпоративна соціальна відповідальність : підручник. Кол. авт. За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. А. Я. Кузнєцової. Вид. друге, випр. і доповн. Київ. УБС НБУ. 2010. 314 с.
5. Дейч М. Є. Становлення та розвиток багаторівневої системи соціальної відповідальності: управлінський аспект: монографія. НАН України. Ін-т економіки пром-сті. Донецьк. 2014. 352 с.
6. Кашуба М. Соціальна відповідальність бізнесу. *Мандрівець. Всеукр. наук. журнал*. № 4. 2008. С. 15–20.
7. Золотарьова О. В., Лебедева В. К. Соціальна відповідальність. Конспект лекцій. Дніпро. НМетАУ. 2018. 175 с.
8. Соціальна відповідальність громадянина, суспільства, держави. URL: https://stud.com.ua/126100/sotsiologiya/sotsialna_vidpovidalnist_gromadyanina_suspilstva_derzhavi
9. Панькова А. Д. Взаємодія суб'єктів соціальної відповідальності: концептуальні підходи та напрями забезпечення. *Вісник економічної науки України*. № 2. 2014. С. 115–118.
10. Рудакевич М. І., Рудакевич О. М. Корпоративна соціальна відповідальність у сучасній державі: моральні засади та розвиток. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 31 (70). № 6. 2020. С. 14–18.
11. Біла І. С., Шевченко О. О. Соціальна відповідальність держави та бізнесу як умова розвитку соціальної економіки. *Економічні науки*. Том 5. Випуск 1. 2020. С. 10–15.
12. Соціальні стандарти. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html#:~:text>
13. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7583/socialnij-zaxist>
14. Соціальний захист населення. URL: <https://ukc.gov.ua/folder/sotsialnyj-zahyst-naselennya/>
15. Законодавство у сфері соціального захисту. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/zakonodavstvo-u-sferi-socialnogo-zahistu>
16. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність. Навч. посіб. Київ. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». 2015. 180 с.
17. Соціальна відповідальність громадянина, суспільства, держави. URL: https://stud.com.ua/126100/sotsiologiya/sotsialna_vidpovidalnist_gromadyanina_suspilstva_derzhavi
18. Вадим Бойченко обговорив соціальну політику регіону з профільним Міністром Оксаною Колядою. URL: <https://mva.gov.ua/news/vadim-bojchenko-obgovoriv-socialnu-politiku-regionu-z-profilnim-ministrom-oksanoj-kolyadoj>

Kovalenko I. I. SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE STATE IN THE SPHERE SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION IN MODERN CONDITIONS

The article examines the theoretical and methodological content of the concept of «social responsibility». It is emphasized that, according to Art. 1 of the Constitution of Ukraine, Ukraine is a democratic, social, legal state. The Constitution of Ukraine recognizes a person, his life, honor and dignity, inviolability and security as the highest social value and emphasizes that human rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of the state's activities.

It is noted that the relevance of the research is determined by the fact that the development of a modern state is impossible without the appropriate provision by the state of social guarantees that will ensure the proper standard of living of the population. In addition, in recent years, a significant level of social tension has been observed in Ukraine, which was provoked by the war, economic difficulties, the lack of stability in the state, an increase in the retirement age, etc. These problems require the adoption of effective urgent measures, and, first of all, in the sphere of social protection of the population.

The policy of our state should be aimed at social protection and social security of citizens, which implies the social responsibility of the state. However, in practice, these constitutional prescriptions are still not implemented sufficiently, because even such concepts as «welfare state» and «social responsibility» have not been widely used in national regulatory and political documents. The state is responsible to citizens, society, and business, in particular in terms of foreign policy. This also applies to issues of social protection of the population, in particular problems of social protection: temporarily displaced persons, war veterans and their families, active military personnel, persons with disabilities.

It was concluded that solving the problems related to increasing the effectiveness of social protection of the population, and, accordingly, the social responsibility of the state, requires a comprehensive approach, which would include: increasing the effectiveness of combating corruption; increase in financing of social spheres; effective redistribution of resources; comprehensive reforms in this area; directing actions to ensure international support.

Key words: *welfare state, legal state, public administration, social responsibility, social protection, human rights, citizen's rights, society.*